80 Ft

A sorozatban
legutóbb megjelent kötetek:

Tengeri állatok 2. (2. kiadás)
Macskák
Vízinövények
Kína kerti virágai
Gyomnövények
Gombák 2.
Egzotikus hüllők
Állatkerti emlősök (3. kiadás)
Madarak (5. kiadás)
Szobanövények
Halak (4. kiadás)
Trópusi csigák, kagylók
Gyógynövények (2. kiadás)
Kutyák 2.
Egzotikus rovarok
Kultúrnövények 3.
Különös állatok (2. kiadás)
Égitestek
Sáskák, szöcskék, tücskök
Egyszervolt állatok (2. kiadás)
Gombák 1.
Édesvízi parányok 1.
Medúzák, zsákállatok
Madarak 3.

Madarak 3.

Madarak

búvár zsebkönyvek

Móra

3.

BANKOVICS – M. VALACZKAI

Madarak 3.

BÚVÁR ZSEBKÖNYVEK

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ

ÍRTA DR. BANKOVICS ATTILA

RAJZOLTA M. VALACZKAI ERZSÉBET

A BORÍTÓT URAI ERIKA TERVEZTE

Madárfaunánk jelenleg 350 fajt számlál - ez a szám nem állandó.
A madarak a legmozgékonyabb állatcsoport, így vándorlásaik során vagy a fészkelési terület kiterjesztése következtében új földrajzi tájakat hódítanak meg. Ezzel magyarázható, hogy a *Madarak* első kötetében még csak 339, ma, 20 évvel később pedig már tizeneggyel több a hazai fajok száma.
A Búvár zsebkönyvek korábban megjelent *Madarak*, *Madarak 2.* és az *Állatkerti madarak* című kötetei madárvilágunknak a kétharmadát mutatják be. A hátralévő egyharmad részt, azaz 108 fajt ismertet jelen kötetünk. Igazodva az eddigiekben alkalmazott módszerhez, tábláinkon ezúttal is a legszínesebb tollruhát, nászruhát viselő hímeket ábrázoljuk.
Az itt bemutatott fajok közül 23 fészkelő madaraink közé tartozik. Ilyen a napjainkban gyakoribbá vált héja, a fokozottan védett kis békászósas vagy az egyre ritkuló haris. Ugyanakkor megismerhetünk olyan madarakat, amelyek a kedvezőtlenné váló környezeti feltételek következtében már évtizedek óta nem fészkelnek Magyarország területén, bár őszi és tavaszi vonulásukon ritkán előfordulhatnak. Ezek közé tartozik a vándorsólyom, a tavi cankó vagy a kacagócsér. Vannak fajok, mint például a vörös kánya, amelyeket a kipusztulás veszélye fenyeget.
A könyvünkben megtalálható madarak nagy többsége azonban nem a fészkelők, hanem a rendszeres átvonulók közé tartozik, s ugyancsak nagy hányadot tesz ki a ritka vendégek sora. Az előzőek őszi és tavaszi átvonulásuk során kisebb-nagyobb számban minden évben felkeresik a pihenésre és táplálkozásra alkalmas élőhelyeket.

1. Füles vöcsök (Podiceps auritus). A legritkább hazai vöcsök. Fészkelőhazája Európa és Ázsia északi területein van, a tajga- és tundraövezet tavainál. Hozzánk késő ősszel vagy áprilisi átvonulása idején érkezik. A Dunán olykor áttelelő példányai is megfigyelhetők. A „téli ruhás” madarak legfontosabb bélyege a sötét színű fejtető és fehér pofa (arcfolt), amelyeket éles határvonal választ el a szem vonalában. Védett.

2. Kis hattyú (Cygnus bewickii). A három európai hattyúfaj között a legritkább. A hetvenes években nálunk is több alkalommal megfigyelték. Lajosmizse mellett, egy kis szikes tavon 1976 tavaszán hetekig tartózkodott egy család. A 2 öreg és 2 előző évi, még szürkés árnyalatú tollruhát viselő fiatal példány csak április végén indult tovább északi hazája felé. Fészkelőterülete a sarkvidéki tundraövezetben van. Védett.

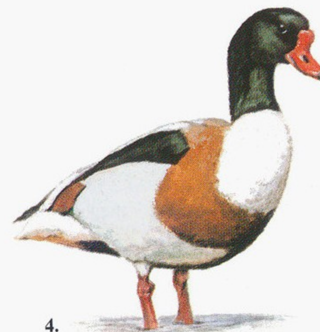
3. Rövidcsőrű lúd (Anser brachyrhynchos). A vetési lúdhoz hasonló, de annál kisebb termetű, csőre rövidebb, lábai hússzínűek. Fészkelőhazája Grönland és Izland, valamint a Spitzbergák. Telelésre tömegesen keresi fel a Brit-szigeteket és Hollandiát. Hazai előfordulásai az utóbbi években gyakoribbá váltak. Védett.

4. Bütykös ásólúd (Tadorna tadorna). Ez a tarka tollazatú madár átmeneti alakokat mutat a ludak és récék között. Nevét részben életmódjáról kapta, ugyanis laza talajba vájt föld alatti üregekben, olykor rókalyukakban költ. A hímek homlokán a csőrtőnél feltűnő piros bütyök látható. Főként a tengerpartok madara, de Ázsia félsivatagos területeinek sóstavainál is megtelepszik. Védett.

I. tábla

1. Márványos réce (Anas angustirostris). A többi úszórécétől eltérően ennél a fajnál ivari különbség alig van, a tojó és a gácsér csaknem azonos színezetű. A récékre jellemző feltűnő szárny tükör hiányzik. Európai és ázsiai fészkelőterületein visszahúzódóban lévő, veszélyeztetett faj. Fészkelésre tengerparti lagunákban, sóstavaknál telepszik meg. Magyarországra ritkán vetődik. A Velencei-tavon azonban több ízben mutatkozott, például 1951-ben. Ritkasága miatt több ország a *Vörös könyv*ébe is felvette. Védett.

2. Üstökös réce (Netta rufina). Az egyik legszebb színezetű récénk. A gácséroknak nászruhában élénk narancsvörös a fejük, korallpiros csőrrel. Ez a faj az utóbbi évtizedekig ritka alkalmi vendég volt vizeinken. A Kis-Balaton mocsárvilágának helyreállításával azonban új élőhelyei jöttek létre, és 1985-től mint fészkelő faj is megtelepedett. Védett.

3. Hegyi réce (Aythya marila). Európában a skandináviai felföldeken kialakult kisebb tavak és a hidegebb tengerpartok madara. Főként csigákból és kagylókból álló táplálékát a víz alá bukva a tavak vagy a tenger sekélyebb részeinek aljzatáról szedegeti. Magyarországon inkább csak a Dunán és a Balatonon figyelhető meg kisebb számban őszi és tavaszi átvonulása során. Védett.

4. Cifra pehelyréce (Somateria spectabilis). Nálunk mindössze három esetben észlelték ezt a pompás tollazatú tengeri récét. Jeges-tenger menti fészkelőhazájából csak ritkán vetődik a közép-európai tájakra. 1986 tavaszán nagy esemény volt a Dunán Visegrádnál felfedezett példány, amely néhány napig más tengeri récék társaságában tartózkodott ott. Védett.

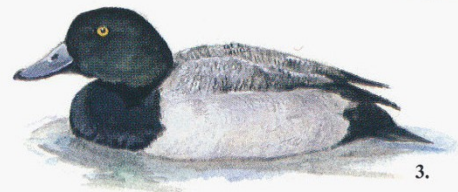
II. tábla

1.

2.

3.

4.

1. Füstös réce (Melanitta fusca). Tengeriréce-faj, amely kagylókból, csigákból, rákokból álló táplálékát a 3-5 méter mély parti vizekben alábukással szerzi. Nálunk főként a Balatonon és a Dunán mutatkozik novembertől márciusig. Védett.

2. Nagy bukó (Mergus merganser). A Dunán rendszeres téli vendég. Ezek a madarak októberben érkeznek észak-európai fészkelőterületeikről, és márciusig maradnak nálunk. A récék közeli rokona, bár test- és csőralkata némileg eltér azokétól. Kampós és fogazott csőre kiválóan alkalmas a halak megragadására, amelyeket a víz alá bukva fog el. Védett.

3. Örvös bukó (Mergus serrator). Vizeinken jóval ritkább az előző fajnál, átvonulóban mutatkozik csak nálunk. A Balatonon őszi vonuláskor viszonylag rendszeres, de felbukkanhat szikes tavainkon és a Dunán is. A hím rozsdabarna begyével jól megkülönböztethető az előző fajtól. Az örvös bukó tojójánál a fej vörösbarna árnyalata a nyakon fokozatosan megy át a test szürkés színezetébe. Tápláléka elsősorban hal, melyet az előző fajhoz hasonlóan víz alá bukva szerez. Védett.

4. Vörös kánya (Milvus milvus). E karcsú ragadozó madarat nagyobb termete, rozsdavörös farka és annak mélyebb, csaknem villás kimetszése különbözteti meg közeli rokonától, a barna kányától. A közelmúltban még kis számban rendszeresen költő madár napjainkra Magyarországon már csaknem kipusztult. Elterjedési területe máshol is zsugorodik. Ezzel szemben jelenleg Németország keleti területén ma is mintegy ezer pár fészkel, ott található világállományuknak közel a fele. Márciusban tér vissza európai fészkelőhelyeire, és szeptemberben indul afrikai téli szállására. Fokozottan védett.

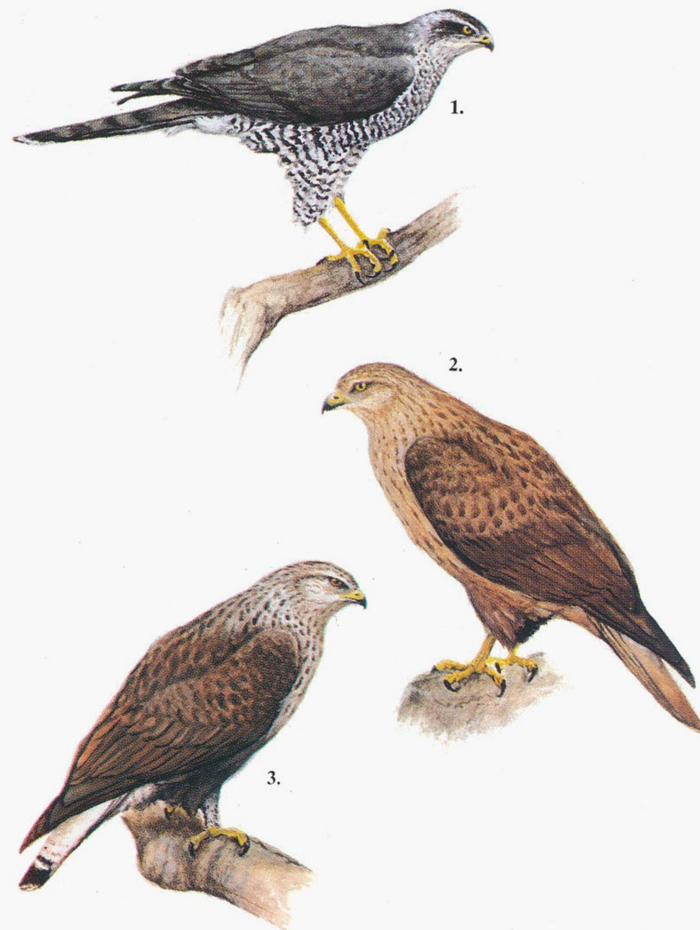

1. Héja (Accipiter gentilis). Középtermetű ragadozó madár. Az öregek hasoldala harántcsíkozott, míg a fiatal példányoké hosszanti cseppfoltos. Lekerekített szárnyaival ugyanolyan ügyesen mozog a zárt erdők belsejében, mint a nyílt ligetes terepen. Eredetileg a középhegységek és dombvidékek madara, de az utóbbi években megtelepedett alföldi erdeinkben is. Zsákmányát meglepetésszerű támadással ragadja el. Táplálékában főként madarak szerepelnek, de zsákmányol emlősöket, így üregi nyulat, mókust, mezei pockot is. Védett.

2. Pusztai ölyv (Buteo rufinus). Az egerészölyvtől jóval nagyobb termete és egyszínű, világosvöröses vagy zsemleszínű farka alapján jól megkülönböztethető. Magyarországon nem fészkel, csupán a nyári és kora őszi hónapokban tartózkodik hazánkban kisebb számban. Elsősorban az Alföldet keresi fel, így rendszeresen megfigyelhető a Hortobágyi Nemzeti Parkban, a Tiszántúl egyéb szikes pusztáin, valamint a Kiskunságban. A nyári aszálytól kiégett pusztákon szívesen üldögél valamely száraz fa, szalmakazal vagy gémeskút tetején. A hazánkban való előfordulása valószínűleg összefügg azzal, hogy Balkán-félszigeti állományának fészkelőterülete északnyugati irányban kiterjedt. Táplálékában főként rágcsálók - ürge, hörcsög, mezei pocok - szerepelnek. Védett.

3. Gatyás ölyv (Buteo lagopus). A sarkvidék madara. Fészkét a földre vagy sziklapárkányokra építi. Hazánkban rendszeres téli vendég. Októberben érkezik, és márciusban indul vissza északi hazájába. Szinte kizárólag kisemlősökkel táplálkozik: nálunk mezei pocokkal, fészkelőhazájában lemminggel. Az egerészölyvtől legfőbb megkülönböztető jegye a felülről fehér farok, amelyet széles sötétbarna végszalag szegélyez. Védett.

IV. tábla

1. Héjasas (Hieraaetus fasciatus). Középnagy testű, erőteljes mozgású, „agresszív” ragadozó. Nagyobb termetű rokonait, így a szirti sast vagy a réti sast is megtámadja. A meleg mediterrán és a szubtrópusi félsivatagos zóna madara. Európában a bokorerdőkkel és örökzöld makkiával benőtt Földközi-tenger melléki hegyvidékek az élőhelyei. Fészkét elérhetetlen pontokra, valamely függőleges sziklafal magasan fekvő párkányára építi, s azt évről évre megtartja. Nem vonuló, fészkelőhelyétől télen sem távolodik el messzire. Korán, gyakran már februárban lerakja 2-3 tojásból álló fészekalját. Rendszerint egy, ritkábban két fiókát repít. Táplálékát középméretű madarak és emlősök alkotják. Védett.

2. Szirti sas (Aquila chrysaetos). Nagy termetű, erőteljes ragadozó. Megtalálható Eurázsia és Észak-Amerika mérsékelt övi területein. A hegyvidékek sziklavilágának lakója, csak olyan síkságra telepszik, amely gyéren lakott. Száma a múlt század végétől az üldözések, majd egyes növényvédő szerek elterjedt használata következtében erősen megfogyott, az 1970-es évektől azonban ismét lassú növekedést mutat. Fészkét rendszerint sziklapárkányra, ritkábban öreg fára építi. Táplálékában emlősök és madarak vegyesen szerepelnek. Fokozottan védett.

3. Pusztai sas (Aquila nipalensis). A kiterjedt eurázsiai sztyeppék nagy testű ragadozó madara. Fészkét a talajra építi. Egy-egy területen nagyobb számban is megjelenhet. Költésével rugalmasan alkalmazkodik a mindenkori ürgeállomány nagyságához, mivel ez a fő tápláléka. Alkalmasint azonban madarakat is fog, sőt dögöt is fogyaszt. Mongóliában egy jakborjú friss tetemén együtt táplálkozott néhány pusztai sas egy barátkeselyűvel és több hollóval. A Tiszántúl pusztáin figyelték meg néhány esetben. Védett.

V. tábla

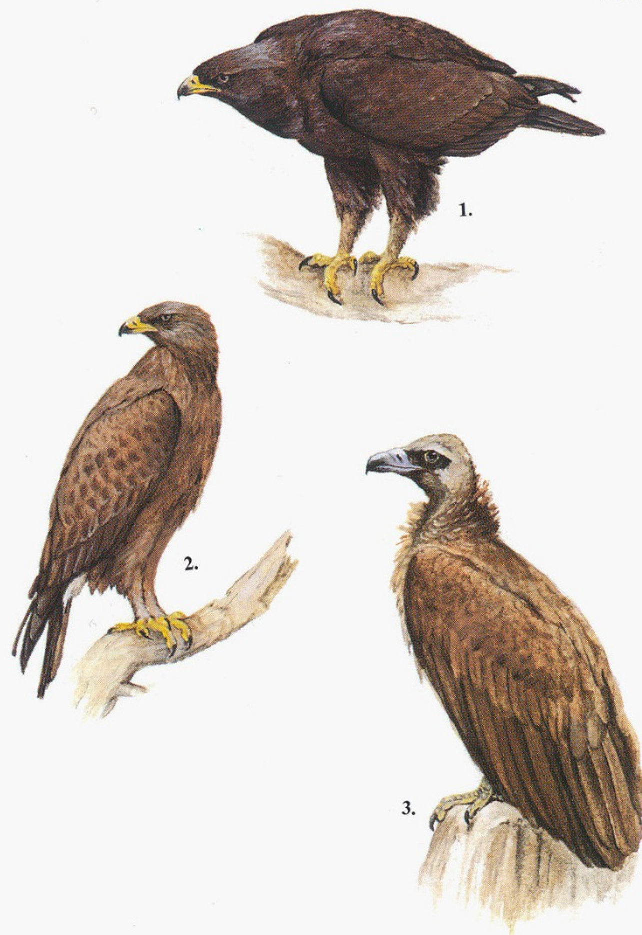

1. Nagy békászó sas (Aquila clanga). Fészkelőhazája Eurázsia lomboserdő- és tajgazónájában húzódik Lengyelországtól Kamcsatkáig. Költésre előnyben részesíti a nagy kiterjedésű, ligetes, tavakkal váltakozó erdőket. Folyóártereken és ritkábban kisebb facsoportokban is megtelepszik. Tápláléka főként emlősökből és madarakból áll, kisebb részben békát, sőt halat is fogyaszt. Egyes helyeken a madártelepek rendszeres fosztogatója, de felkapja a szárcsát a vízről, és elfogja a díszes tollazatú szalakótát is. Vonuló madár, a telet Afrikában és Dél-Ázsiában tölti. Hazánkat vonuláson érik el egyes példányok, főként áprilisban és októberben. Védett.

2. Kis békászósas (Aquila pomarina). Az előző fajhoz hasonló, de rendszerint világosabb földbarna színezetű, valamivel kisebb termetű madár. Csupán Európa északkeleti részén és Kis-Ázsiában fészkel. Vonuló madár, a telet kelet-afrikai szavannákon tölti. Magyarországon egyes ártéri és középhegységi erdeinkben rendszeresen költ. Fészekalja általában 2 tojásból áll, és ki is kelti mindkét fiókát, de közülük csak az egyik nő fel. Ennek az az oka, hogy a fiókák hathetes korukig rendkívül agresszívek minden közelükben mozgó lénnyel szemben, így az erősebb testvér már az első két héten agyonveri a gyengébbet. Táplálékában nagyobb számban szerepelnek békák, de túlnyomórészt emlősöket fogyaszt. Fokozottan védett.

3. Barátkeselyű (Aegypius monachus). Kontinensünk egyik legveszélyeztetettebb ragadozó madara. Maradék állományát a Balkán-félszigeten a kipusztulás fenyegeti. Dögevő, de nagy ritkán kisebb élő állatokat is elfog. Hazánkban kóborlása során jelenik meg elvétve, főként májusban és júniusban. Védett.

VI. tábla

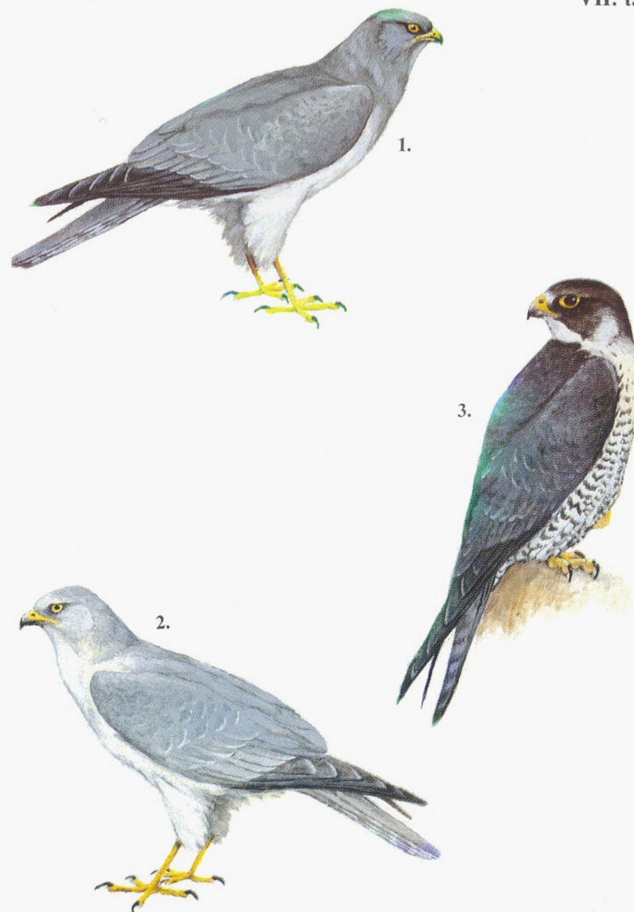

1. Kékes rétihéja (Circus cyaneus). Európa északi felének lakója. Hazánkban rendszeres téli vendég, októberben érkezik, és márciusban indul vissza fészkelőterületeire. Ősszel először a barna színezetű tojók érkeznek, és csak a keményebb tél beálltával jelennek meg a fekete szárnyvégű, egyébként hamvasszürke tollazatú hímek. A deres téli puszták és mezők fölött megszokott jelenség ez az imbolygó repüléssel, alacsonyan vadászgató madár. Tápláléka főként rágcsáló és beteg, hidegtől elgyengült vagy sérült madár. Ezeket a talaj fölött alacsonyan, tétovázva repülve, hirtelen lecsapással, ráfordulással fogja el. Védett.

2. Fakó rétihéja (Circus macrourus). A négy rétihéjafaj között nálunk ez a legritkább. Kelet-Európa és Nyugat-Szibéria a fő elterjedési területe. Hazánkat vonuláson érinti. Egyes példányok augusztus végén, szeptemberben jelennek meg, és főként a Tiszántúl pusztái és mezői fölött vonulnak dél felé. Az ivari különbség az előző fajéhoz hasonlóan jól érzékelhető. A két faj tojópéldányait a szabadban szinte lehetetlen megkülönböztetni. A hímek legfontosabb elválasztó jegye a farkcsík színezete, amely a gyakoribb kékes rétihéjánál fehér, a fakó rétihéjánál pedig szürke, mint maga a farok. Védett.

3. Vándorsólyom (Faleo peregrinus). Az 1960-as években mutatkozó világméretű állománycsökkenése a hazai néhány párra is kihatott, így a hetvenes évektől faunánkból mint fészkelő faj eltűnt. Az utóbbi években azonban Európa-szerte emelkedést mutat az állománya. Ez a közepes nagyságú, zömök termetű ragadozó hegyes szárnyaival a legkitűnőbb röptű madarak közé tartozik. Zsákmányát is a levegőben szerzi, leggyakrabban énekesmadarakat és galambokat fog, de levághatja a tőkésrécét is. Hazánkban ma csak átvonuló és telelő példányok figyelhetők meg. Fokozottan védett.

VII. tábla

1. Kabasólyom (Falco subbuteo). Eurázsia nagy részén elterjedt, kis termetű sólyom. Folyóártereken, ligetes homoki erdőkben és tisztásokkal váltakozó középhegységi erdőkben költ, de sehol sem gyakori. Költőző madár. Hozzánk április közepén érkezik vissza afrikai téli szállásáról. Fiókanevelési időszaka július második felére, augusztusra esik, amikor az énekesmadarak szaporulata, a kirepített fiatalok gazdagítják táplálékát. A fecskét, rovart bravúros ügyességgel kapja el. Vonulása megfigyelhető, amint 15-20 példány lazán szétszóródva magasan repülő szitakötőket fogdos valamely nádas mocsár fölött. Védett.

2. Eleonóra-sólyom (Falco eleonorae). A Földközi-tenger sziklás partjainak a madara. Telepesen fészkel. Világos és sötét színű változata ismeretes. Ez a madár még a kabánál is később költ, és szeptemberben, fiókanevelés idején valóságos „vámszedője” a kontinensünkről Afrika felé vonuló énekesmadaraknak. Magyarországon 1968-ban Bugacon, később a Hortobágyon észlelték. Védett.

3. Kis sólyom (Falco columbarius). Európa tundravidékein költ, nálunk rendszeres téli vendég. Állománya az utóbbi évtizedekben jelentősen csökkent. A legkisebb ragadozó madarunk, nálunk apró énekesmadarakat, ritkábban pockot zsákmányol. Védett.

4. Fehérkarmú vércse (Falco naumanni). A dél-európai tájak jellegzetes madara. Telepesen is költ egyes városok nagyobb épületein. A néhány évtizede visszahúzódóban lévő fajból nálunk ma csak elvétve található egy-egy pár. A vörös vércsétől szürke szárnyfedői és hangja alapján különböztethető meg. Védett.

1. Siketfajd (Tetrao urogallus). Nagy testű tyúk féle, amely hazánkból mintegy húsz éve végleg kipusztult. Kipusztulásának oka az élőhelyét képező csendes erdők megbolygatása, kitermelése. Ma már főként csak egyes tojópéldányok bukkannak fel a nyugati határszélen őszi kóborlásuk során. Az Alpokban, a Kárpátokban és a balkáni hegyek fenyőerdőiben még szép számmal él. Fészkét a fenyvesek ritkább részein, fatuskó mellé vagy áfonya közé építi. Fészekalja rendszerint 5-8 tojásból áll, amelyeken a tojó 26-29 napig kotlik. A kikelő fiókák fészekhagyók, és két-három hetes korukban már szárnyra kapnak. Védett.

2. Nyírfajd (Lyrurus tetrix). Az előzőnél kisebb termetű. Az ivari kétalakúság ennél a fajnál még kifejezettebb. A kakasok feketék, lant alakú farkuk jellegzetes. A tyúkok az erdei avarhoz hasonló, barnásvörös rejtő színezetűek. Egykor a Nyírségben is fészkelt. Legközelebbi fészkelőhelyei a szlovák Érchegységben, a gömöri hegyekben és Erdélyben vannak. Tápláléka nagyrészt növényi eredetű: rügyeket, bogyókat fogyaszt, kedveli a borókát és az áfonyát. Nyáron felszedi a rovarokat, csigákat, gilisztát is. Védett.

3. Fogoly (Perdix perdix). Őshonos, párban élő tyúkféle. Télire kisebb csoportokba verődik. Az egykor nagy elterjedésű és gyakori vadászható madár országos állománya az utóbbi tíz évben mintegy ötödére csökkent. A mezőgazdasági területeket kedveli. Fészkét is a szántóföldeket határoló mezsgyén, parlagokon vagy erdőszéleken, fasorban építi. A fiókák vezetésében mindkét szülő részt vesz. Erdősávok, cserjések létesítése elősegíthetné fennmaradását. Jelenleg nem védett.

IX. tábla

1. Fácán (Phasianus colchicus). Madárvilágunkban ez az egyedüli, ember által telepített faj. Még az ókorban a görögök és a rómaiak közvetítésével terjedt el Európában. A Kaukázustól Kínáig és Japánig terjedő hatalmas területen őshonos. Eredetileg a ligetes bokorerdők madara. Hazánkban nagy számban él, főként az Alföld és Dunántúl erdőkkel, fasorokkal, nádas mocsarakkal váltakozó mezőgazdasági területein. Úgynevezett poligám madár, egy kakashoz 3-5 tyúk tartozik. A csibék vezetésében csak a tyúk vesz részt. Vadászható faj.

2. Guvat (Rallus aquaticus). Nádasaink rejtett életmódot folytató madara, csak hangja árulja el jelenlétét. Leggyakrabban alkonyatkor figyelhető meg, amikor a nádas szélére is kijön táplálkozni. Fészkét zsombékra építi, kikelő fekete pelyhes fiókái fészekhagyók. A vízicsibéktől első pillantásra hosszú csőre különbözteti meg. Vonuló madár. A telet a Földközi-tenger partvidékén tölti. Mocsaraink be nem fagyó forrásainál egyes példányok át is telelhetnek. Védett.

3. Haris (Crex crex). Egyre ritkuló fészkelő madarunk. A kiterjedt vizenyős rétek, nedves kaszálók, ritkábban az ezekkel határos gabonaföldek az élőhelyei. A fű között hallatja jellegzetes, kéttagú „harsogó” hangját. Május végén kezd költeni, száraz fűből, mohából készített fészkébe 6-12 tojást rak. Csak a tojó kotlik. Fiókái 19 nap múlva kelnek ki, és felszáradásuk után néhány óra múlva már elhagyják a fészket. Vonuló madár, szeptemberben indul Afrikába. A nedves talajon élő rovarokkal, csigákkal, gilisztákkal táplálkozik. A kaszálás gépesítése, majd élőhelyeinek átalakítása okozta jelentősebb állománycsökkenéseit. 1961 óta védett, jelenleg fokozott védelemre javasolt faj.

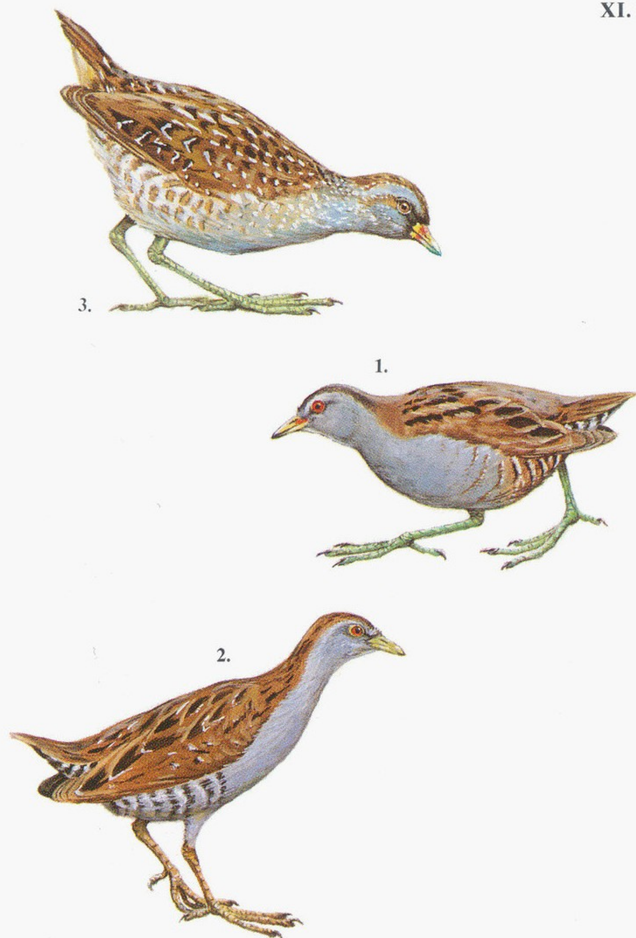

1. Kis vízicsibe (porzana parva). A három vízicsibefaj közül a kis vízicsibét találjuk a legmélyebb vízborítású helyeken. Rendszerint a mocsár valamely nyílt víztükrénél üt tanyát, ahol a tündérrózsaleveleken járkálva szedegeti vízirovarokból, kisebb csigákból álló táplálékát. Fészkét a közeli sűrű növényzetbe építi. Költési ideje május-júniusban van. A fészekhagyó, fekete pelyhes fiókákat a két szülőmadár együtt vezetgeti a mocsárvilág csendesebb részein. Költöző madár, Afrikában telel át, ahonnét május elején érkezik vissza fészkelőhelyeire. Védett.

2. Törpe-vízicsibe (Porzana pusilla). A mocsárvilág szegélyein telepszik meg, ott, ahol már sekélyebb, 8-l0 cm a víz. Gyakran található a mély fekvésű területek időszakosan vízborította sűrű gyepén, ahol egy-egy fűcsomóra építi fészkét. Május végén lát költéshez, fészkében 6-8 barnás mintázatú, fényes tojás található. A fiókák fészekhagyók. Európában és Ázsia nagy részén is megtalálható, de sehol sem gyakori, emellett rejtőző életmódja miatt nehezen észlelhető, így ma is keveset tudunk róla. Hazánkban ez a legritkább vízicsibefaj, csupán néhány fészkelőhelye ismeretes a Hortobágyról, a Kiskunságból és Csákvár környékéről. Vonuló, a telet Afrikában tölti. Fokozott védelemre javasolt.

3. Pettyes vízicsibe (Porzana porzana). A három faj közül termetre a legnagyobb. A mocsárvilágot járva legtöbbször hangjáról szerezhetünk róla tudomást. Rövid füttyentései sajátosak, és nem hasonlítanak semmilyen más hazai madárhangra. Fészkelésre a nádas mocsár szélét, de a rendszeres vízborítású, sűrűbb sásosokat, sziki kákásokat keresi fel. Fészkét zsombékra vagy sáscsomóra építi, és abba május második felében rakja le 8-12 tojását. A fiókák fészekhagyók. Afrikában telel. Védett.

XI. tábla

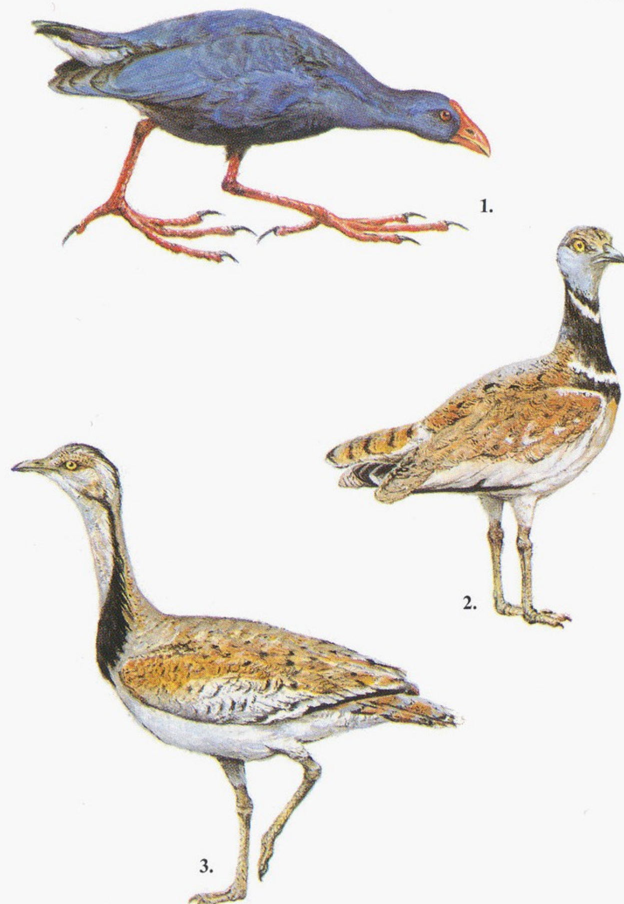

1. Kék fu (Porphyrio porphyrio). A meleg szubtrópusi vizek lakója. A hínárnövényzetben gazdag mocsarak képéhez hozzátartoznak ezek a kék tollazatú, piros lábú, dekoratív madarak, amint laza csoportokban szedegetnek a víz tetejét borító leveleken járkálva. Magyarországon egy esetben, 1967-ben észlelték a Velencei-tónál. Védett.

2. Reznek (Tetrax tetrax). Ez az alig tyúk nagyságú, kis termetű túzokfaj egykor rendszeres fészkelő madár volt az alföldi pusztákon. 1952-ben Cserebökény határában találták utolsó hazai fészkét, amelyet később sajnos tojásgyűjtők kifosztottak. Ma a magyar *Vörös könyv*ben már a kipusztult fajok sorában szerepel. Délnyugat-Európában helyenként még szép számmal él. A hímek komikus szólótánccal hívják fel magukra a figyelmet, adják tudtul a szomszédos kakasoknak dürgőhelyeik határait. Ahol sok a reznek, ott a hímek kb. l hektárnyi dürgőhelyet foglalnak le maguknak. A kakas a dürgő mutatványhoz kopár földfelszínt választ, itt megállva egyre gyorsuló taposó mozdulatokat végez, toporzékol, majd a gyorsulás csúcspontjára érve fejét hirtelen behúzza, azután ismét előrevetve nazális „prrt" hangot hallat, rögtön ezután erőteljesen verdesni kezd szárnyaival, miközben egy másfajta „szi-szi-szi"-nek hangzó hangot bocsát ki. A mozgássorozatot aztán elölről kezdi. Védett faj.

3. Galléros túzok (Chlamydotis undulata). Elterjedési területe Afrika és Ázsia sivatagi zónáját öleli fel. A köves félsivatagok a fészkelőhelyei. Az arab solymászok kedvelt zsákmánymadara, így sok helyről csaknem kipusztították. Ma intenzív kísérletek folynak több arab országban is mesterséges szaporítására és visszatelepítésére. Európában alkalmi előfordulásai ismeretesek.

XII. tábla

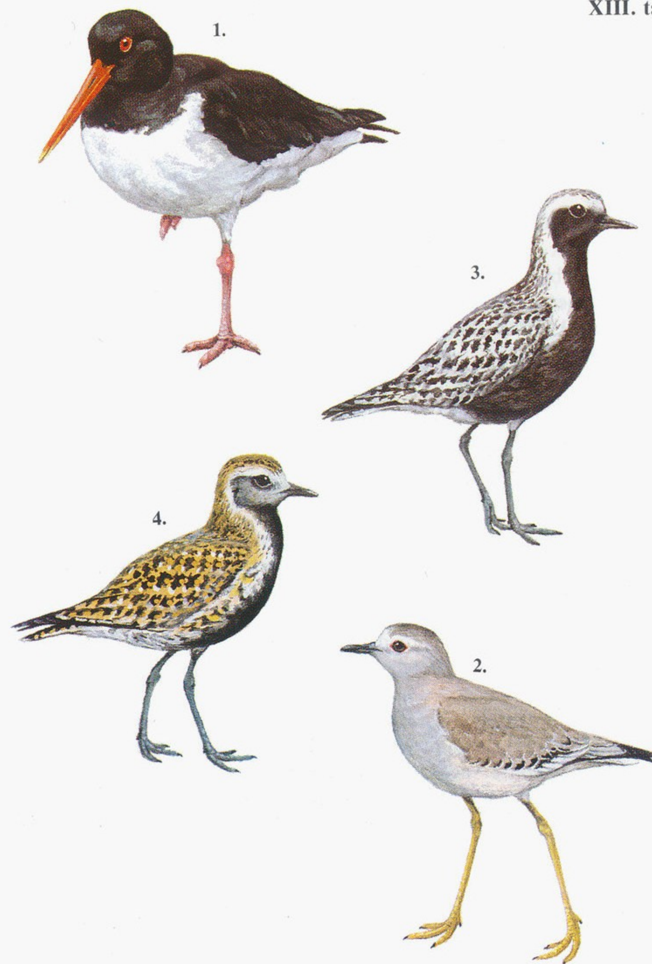

1. Csigaforgató (Haematopus ostralegus). A köves és homokos tengerpartok, part menti lagúnák, belföldi sóstavak és mocsaras rétek a legfontosabb élőhelyei. Európában a legnépesebb fészkelő állománya az Északi-tengert környező területeken él. Fészkét kavicsgörgeteg közé vagy a rét füve között építi. Egyes holland városokban, kivételesen, lapos épületek tetején is költ. Tápláléka a tengerpart hullámverési zónájában főleg rákokból, kagylókból, férgekből áll, más helyeken rovarokat és szárazföldi csigákat is fogyaszt. Védett.

2. Fehérfarkú lilebíbic (Chettusia leucura). Közép-Ázsia egyre ritkuló, veszélyeztetett madara. A telet Indiában tölti. Magyarországon ez ideig egy alkalommal észlelték: 1975 májusában huzamosabb ideig tartózkodott egy példány a Velencei-tónál. Védett.

3. Ujjaslile (Pluvialis squatarola). Fészkelőhazája a sarkvidéki tundraövezetben van. Őszi vonulásán érinti hazánkat. Átvonulása során az alföldi szikes tavakat keresi fel, s ott a parton vagy az iszapfelületen futkározva szerzi rovarokból, pókokból álló táplálékát. Védett.

4. Aranylile (Pluvialis apricaria). Termetre és tollazatra is az előző fajhoz hasonló. Nyugalmi ruhában a két faj legbiztosabb megkülönböztető jegye a hónaljtollak színe, amely az ujjaslilénél fekete, ennél pedig fehér. A röpülő madáron ez jól megfigyelhető. Az aranylile észak-európai fészkelőterületeiről csak októberben, novemberben érkezik meg hozzánk. Itt az alföldi szikes pusztákon, a Hortobágyon és a Kiskunságban található kisebb-nagyobb csapatokban. Enyhébb teleken kisebb mennyiségben át is telelhet. Tavaszi átvonulása gyorsabb, áprilisban zajlik. Védett.

1. Ékfarkú lile (Charadrius vociferus). Ez a harmadik észak-amerikai madárfaj, amely faunánkban előkerült. 1986 novemberében és decemberében a kemény tél beálltáig kitartott egy példány Almásfüzitőnél a Duna-parton. Otthonában, a kanadai füves prériken és réteken mindenfelé gyakori. Városok parkjaiban, sőt futballpályákon is megtelepszik. Feltűnő, jellegzetes hangja van.

2. Parti lile (Charadrius hiaticula). A Búvár zsebkönyvek sorozat *Madarak 2.* kötetében ismertetett kis liléhez hasonló színezetű. Nagyobb termete és lábának feltűnő sárga színe különbözteti meg. Röptében ezenkívül jellemző a fehér szárnysáv, amely a kis lilénél hiányzik. Észak-Európa homokos tengerpartjainak és a tundravidéknek a madara. Nálunk átvonuláson mutatkozik. Leggyakrabban májusban, illetve szeptember-októberben figyelhető meg az alföldi szikes tavaknál vagy leeresztett vizű halastavak iszapfelületein, amint rovarokból álló tápláléka után futkos. Védett.

3. Havasi lile (Eudromias morinellus). Ez a lilefaj a magashegységek madara, de költ a sarkvidéki tundrán is. Alighogy a hó elolvad, már lefészkel a magas hegyi fellápon, s oly szorosan üli a fészkét, azaz olyan kitartóan rajta marad a tojásain, hogy egy-egy visszatérő havazás csaknem elfedheti a kotló madarat. Költ az Alpokban és a Kárpátokban is, de legnépesebb állománya a Skandináv-félszigeten található. Nálunk rendszeres átvonuló az Alföld szikes pusztáin, különösen a Hortobágyon. Védett.

4. Kis póling (Numenius phaeopus). Rendszeres átvonuló, elsősorban az Alföld szikes pusztáin. Egykor ezres tömegekben vonult át a Tiszántúlon, s vadászták. Ma már csak kisebb csapatokban mutatkozik. Hozzánk legközelebbi fészkelőhelyei Észak-Európa vizenyős rétjein és tundráin vannak. Afrikában telel. Védett.

1. Vékonycsőrű póling (Numenius tenuirostris). A világ legritkább madarai közé tartozik. Veszélyeztetettsége miatt a nemzetközi *Vörös könyv*ben is szerepel. Világállománya mindössze 7-800 madár, amelyet Marokkóban, a telelőhelyeken számláltak. Két kisebb fészkelőterülete ismeretes Nyugat-Szibériában. Az innen a telelőhelyeik felé délnyugatra vonuló madarak érintik hazánkat, így elvétve nálunk is megfigyelhető a szikes pusztákon, tavakon. Védett.

2. Kis goda (Limosa lapponica). Eurázsia tundravidékének fészkelő madara. Költöző, az állomány zöme Nyugat-Afrikában tölti a telet. A tengerpart mentén vonul, így hozzánk csak elvétve kerül néhány példány, főként szeptemberben. Ezek a vonulási útvonalat lerövidítő egyedek a szikes tavainkon töltött néhány nap után továbbmennek, délnyugat felé. Rovarlárvákból, férgekből és puhatestűekből álló táplálékát a sekély vízben gázolva, hosszú csőrével szurkálva szerzi az iszapból. Védett.

3. Sárgalábú cankó (Tringa flavipes). Fészkelőhazája Észak-Amerika, ahonnét rendszeresen átvetődik Európába. Legtöbb megfigyelés a Brit-szigetekről származik. Hazánkból egyetlen bizonyítható példány ismeretes, amelyet 1959-ben találtak Fülöpházánál.

4. Tavi cankó (Tringa stagnatilis). Ez a kecses gázlómadár néhány évtizede még fészkelt a hazai szikes pusztaságok sekély tavainál. Azóta sajnos kipusztult, s ma már csak ritka átvonulóként jelenik meg, főleg áprilisban és augusztusban. Nemzeti parkjaink pusztai vizeinek visszaállítása kedvezően hatna e madárfaj visszatelepedésére. Védett.

XV. tábla

1. Szürke cankó (Tringa nebularia). Szikes tavainknál, olykor a Duna homokos zátonyain rendszeres őszi-tavaszi átvonuló. Színezete nagyon hasonló az előző fajhoz, de attól nagyobb termete, zöldes lábai és hosszabb csőre jól megkülönbözteti. Hangja viszont a piroslábú cankó füttyére emlékeztet, bár más árnyalatú. Védett.

2. Erdei cankó (Tringa ochropus). Rendszeres őszi-tavaszi vonuló. Leggyakrabban kisebb folyó- és csatornaparton figyelhető meg, ahol a vízszéli iszapból rovarlárvákat, férgeket szedeget. Sohasem csapatos, 2-4 példány mozog együtt. Enyhébb teleken be nem fagyó vizeinknél áttelelők is akadnak. Fészkelőterülete nincs messze tőlünk, a Kárpátok és Erdély hegyeiben már költ. Érdekes, hogy ez a parti madár nem talajon, hanem fán fészkel. Rendszerint valamely kisebb erdei vízfolyással szomszédos erdőrészben elhagyott rigófészket foglal el, abba rakja le 4 tarkán mintázott tojását, amelyet a hím és tojó felváltva költ. Védett.

3. Réti cankó (Tringa glareola). Észak-Európa nedves rétjeinek a madara. Vizeinknél rendszeres őszi-tavaszi átvonuló. Őszi átvonulása - mint a legtöbb sarkvidéki parti madáré - már július elején elkezdődik, és szeptember végéig tart. Tavasszal április kezdetén érkeznek vissza az elsők, és május közepén húznak át az utolsó csapatok északi fészkelőhazájuk felé tartva. Védett.

4. Terek cankó (Xenus cinereus). Eurázsia tundráinak madara, Magyarországon szikes tavainknál mutatkozott néhány esetben, tavaszi és őszi vonuláson. Feltűnő ismertetőjele az enyhén felfelé görbülő csőr és a sárga láb. Védett.

XVI. tábla

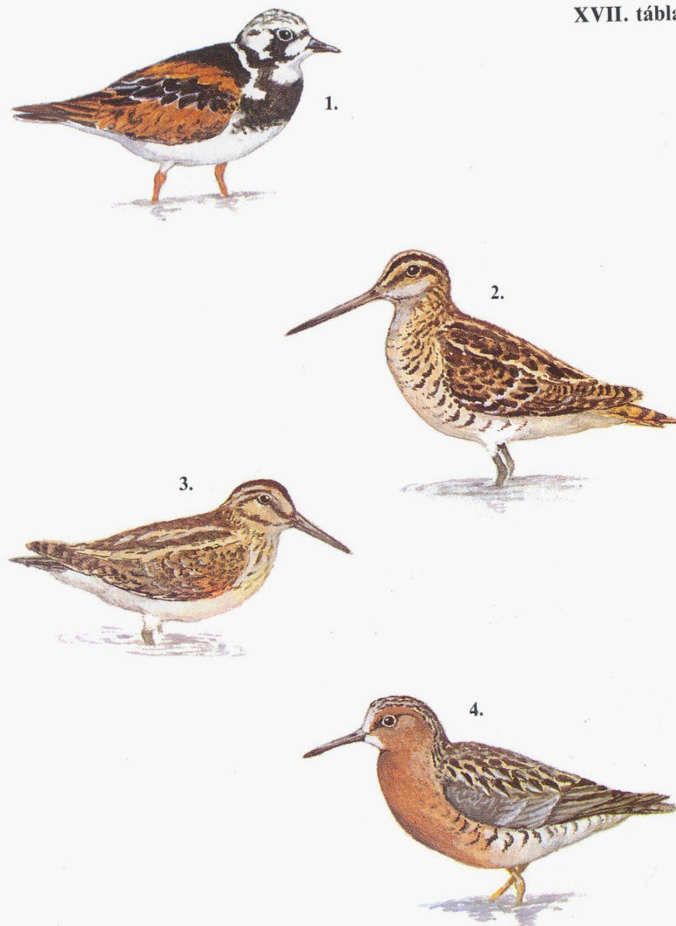

1. Kőforgató (Arenaria interpres). Fészkelőhelyei az északi tengerek sziklás, köves partjain vannak. Alföldi szikes tavainknál és a Balaton partján rendszeres, de ritka átvonuló. Rövid és kissé oldalt ferdülő csőre kitűnő emelő a parti kövek felforgatására. A kövek alatt meglapuló férgekkel, rovarokkal, csigákkal táplálkozik. Biharugrán a halastavakon megfigyeltünk egy példányt, amely a tó aljzatán, a kiszáradó iszapfelületen kagylótól kagylóig szaladt, s a 8-10 cm-es tavikagyló-héjakat forgatta, az alattuk nedvesen maradó iszapon meghúzódó rovarok felszedésére. Védett.

2. Nagy sárszalonka (Gallinago media). Az utóbbi évtizedekben száma lecsökkent, visszahúzódó faj. A Német-Lengyel-síkság rétjein nemrég még fészkelt, ma már ritkaságnak számít a Balti-tenger keleti partjainál is. Ennélfogva hazai megjelenései is mind ritkábbá váltak. Egykor vadászható faj volt nálunk, ma pedig csupán egy-két átvonuló példányról kapunk híradást évente. Védett.

3. Kis sárszalonka (Lymnocryptes minimus). Rejtett életmódja miatt északi fészkelőterületein is kevésbé ismert faj. Vizeinknél átvonuláskor fordul elő. Be nem fagyó forrásoknál, artézi kutak kifolyóinál át is telelhet. Egykor vadászható faj volt, ma már védett.

4. Sarki partfutó (Calidris canutus). Mint neve is mutatja, a sarkkörön belüli tundravidék fészkelő madara, ún. circumpolaris elterjedésű faj. A nyugat-európai partok mentén hatalmas tömegekben vonul át afrikai telelőhelyei felé tartva. Magyarországra csak ritkán vetődnek egyes példányok, amelyek az alföldi szikes tavakon rendszerint más parti madarakhoz társulnak. Védett.

1. Apró partfutó (Calidris minuta). Szikes vizeinknél, halastavaknál rendszeres őszi-tavaszi átvonuló. Tavaszi csapatai április utolján, május első felében húznak át. Őszi vonulása elhúzódó, mivel első példányai már júliusban megérkezhetnek, szeptemberben a legszámosabb és csak október közepén távoznak az utolsók. Fészkelőhelyei Eurázsia tundrazónájában vannak, telelőhelye Afrika és Délnyugat-Ázsia partvidéke. Védett.

2. Temminck-partfutó (Calidris temminckii). Az előzőhöz hasonlóan veréb nagyságú. Halvány szürkéssárga lábszínezete és fehér farokszéle alapján jól megkülönböztethető. Valamivel ritkább átvonulónk, mint az apró partfutó. Néha azzal vegyes csapatokat is alkot, máskor kisebb számban, elkülönülten mozog. Mindkét fajnak rövid a csőre, ami a visszahúzódó víz alól felszabaduló iszap- és homokfelületeken mozgó férgek és rovarlárvák vagy alacsonyabb rendű rákok felcsipegetésére alkalmas. Védett.

3. Tengeri partfutó (Calidris maritima). Az egyedüli európai partfutó, amely a sziklás tengerpartokat kedveli. Lenn, a hullámjárta sziklatömbök tetején járkál, s a moszatok alatt meghúzódó apró állatok után kutat. Mivel az Észak-Atlanti (Golf)-áram melegítő hatására az észak-európai partoknál nem fagy be a tenger, télen sem vonul melegebb égöv alá. Magyarország területén mindössze két esetben észlelték, még az elmúlt évszázadban. Védett.

4. Sarlós partfutó (Calidris ferruginea). Európa területén sehol sem fészkel, ennek ellenére rendszeres átvonuló madarunk. Őszi vonuláson, augusztus-szeptemberben gyakoribb. Májusban, tavaszi átvonulásán olykor vörös tollazatú, nászruhás egyedeket is megfigyelhetünk. Védett.

XVIII. tábla

1. Sárjáró (Limicola falcinellus). Rövid lábú, széles csőrű, apró termetű madár. Fejének csíkoltsága jól megkülönbözteti a többi hasonló méretű partfutótól. Fészkelőterületei az eurázsiai tundravidéken vannak. Nálunk meglehetősen ritka átvonuló. Augusztus végén, szeptemberben lehet leginkább megfigyelni, szikes tavainkon vagy a leeresztett vizű halastavakon, ahol az iszapból lárvákat és férgeket szedeget. Védett.

2. Laposcsőrű víztaposó (Phalaropus fulicarius). A különleges életmódú madarak közé tartozik. Parti madár ugyan, de úszókaréjos lábujjaival kitűnően úszik, így nem a parton járkálva táplálkozik, hanem a víz tetejére ül. Körbe-körbe forogva felkavarja a vizet, és az így felszínre vetődő apró állati szervezeteket csipegeti fel. További érdekessége, hogy a telet az óceánok nyílt vizein tölti, ahol éppen így szerzi táplálékát. Harmadik különlegessége, hogy a tojói élénkebb színezetűek, erősebb termetűek, s a tompább színezetű, könnyebb testű hímekre marad a tojások kiköltése és a fiókák felnevelése. Szikes tavainkon igen ritkán, július, augusztusban jelenik meg. Védett.

3. Futómadár (Cursorius cursor). Fészkelőhazája Afrika és Ázsia szubtrópusi zónájának vizeinél, sós félsivatagjaiban van. Futáskor lábát oly gyorsan szedi, hogy szinte gurulni látszik. Fészkelőterületeitől olykor messze északra elkóborol, így már több európai országban is észlelték. Védett.

4. Feketeszárnyú székicsér (Glareola nordmanni). Közép-Ázsia sztyeppéin van az otthona, de költ Dobrudzsában is. Hozzánk alkalmilag vetődik egy-egy pár, és a széki csér telepeire társul be költésre. Az utóbbi években a Hortobágyi és a Kiskunsági Nemzeti Parkban sikeresen költött. Védett.

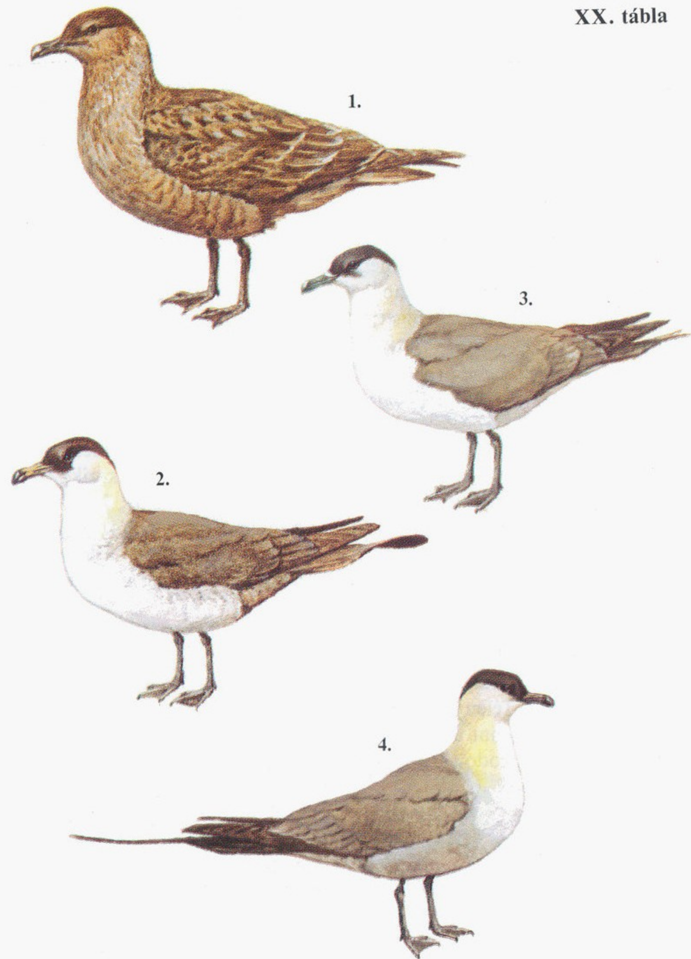
1. Nagy halfarkas (Stercorarius skua). Az északi és a déli félgömb hideg égövi tengerein egyaránt előfordul. Helyenként a madártelepek fosztogatója – levágja a fészekre hazaérkező kisebb tengeri madarakat. Az év nagy részében azonban egyéb tengeri állatokat, halakat, rákokat fogyaszt. Növekedő létszámú faj, Skócia északi részein vannak jelentősebb fészkelőhelyei. Ez ideig két esetben észlelték a Dunántúlon. Védett.

2. Szélesfarkú halfarkas (Stercorarius pomarinus). Közel ezüstsirály nagyságú, sötétbarna színezetű madár. Nevét két középső, lapát alakúan kiszélesedő, meghosszabbodott faroktolláról kapta. Igazi sarkvidéki faj, hozzánk legközelebb a Novaja Zemlja szigeten költ. Az onnan ritkán hazánkba látogató fiatal egyedek rendkívül szelídek, néhány méterre bevárják az embert, hiszen nem ismerik. A telet az Atlanti-óceánon töltik. A hazánkon átvonuló egyedek a megfigyelések szerint hal- és sirálydöggel táplálkoztak. Védett.

3. Ékfarkú halfarkas (Stercorarius parasiticus). Viharsirály nagyságú. Két középső faroktolla ék alakúan meghosszabbodott. A négy halfarkasfaj közül ez a leggyakoribb vendég Magyarországon. Főként szeptemberben és október elején mutatkoznak átvonuló egyedei. Más vízimadarakat, sirályokat, cséreket fenn a levegőben addig zaklat, amíg azok el nem engedik a náluk lévő zsákmányt. Az elejtett halat azután a halfarkas ügyes bukórepüléssel még a levegőben elkapja. Védett.

4. Nyílfarkú halfarkas (Stercorarius longicaudus). Kis termetű, karcsú rablósirály. Két középső kormánytolla erősen meghosszabbodott, elvékonyodó. Skandináviai fészkelőhazájában a lemming a fő tápláléka. Nálunk ritka átvonuló. Védett.

XX. tábla

1. Viharsirály (Larus canus). E középtermetű sirály állománya az utóbbi évtizedekben Európa-szerte megemelkedett. A korábban ritka átvonuló ma rendszeres téli vendég. Főként a Balatonon és a Dunán gyakori, de megtalálható a kisebb tavaknál is, ahonnét a dankasirályokkal együtt a szántóföldekre is kijár táplálkozni. Védett.

2. Heringsirály (Larus fuscus). Felülről fekete színű, sárga lábú öreg példányait könnyű felismerni, de a fiatalok formára és színezetre megtévesztésig hasonlítanak a nagyobb termetű ezüstsirály fiataljaihoz. Észak-Európa tengerpartjain költ. Szikes tavainknál és a Balatonon főként április-májusban és októberben látható. Védett.

3. Dolmányos sirály (Larus marinus). Csaknem lúd nagyságú, lomha röptű sirály. Az öregek legfontosabb ismertetőjegye a fekete dolmány és a hússzínű láb. Az Atlanti-óceán mindkét partvidékén fészkel. Európai állománya az 1960-as évektől növekszik, ezzel egyidejűleg elterjedési területe is délebbre húzódott. Minden bizonnyal ennek köszönhető, hogy a faunánkban nemrég megjelent fajnak egyre szaporodnak hazai megfigyelési adatai. Főként őszi vonuláson mutatkozik az alföldi szikes tavakon, nagyobb kiterjedésű halastavakon, valamint a Dunán.

4. Jeges sirály (Larus hyperboreus). Nagy testű, csaknem teljesen fehér színű sirály. A magas észak madara, sziklás partokon és szigeteken költ. Télen több ízben megfigyelték a Tiszán, a szegedi Fehértavon, valamint a Dunán. Legutóbb az almásfüzitői Duna-szakaszon tartózkodott közel két hétig egy példány. Védett.

XXI. tábla

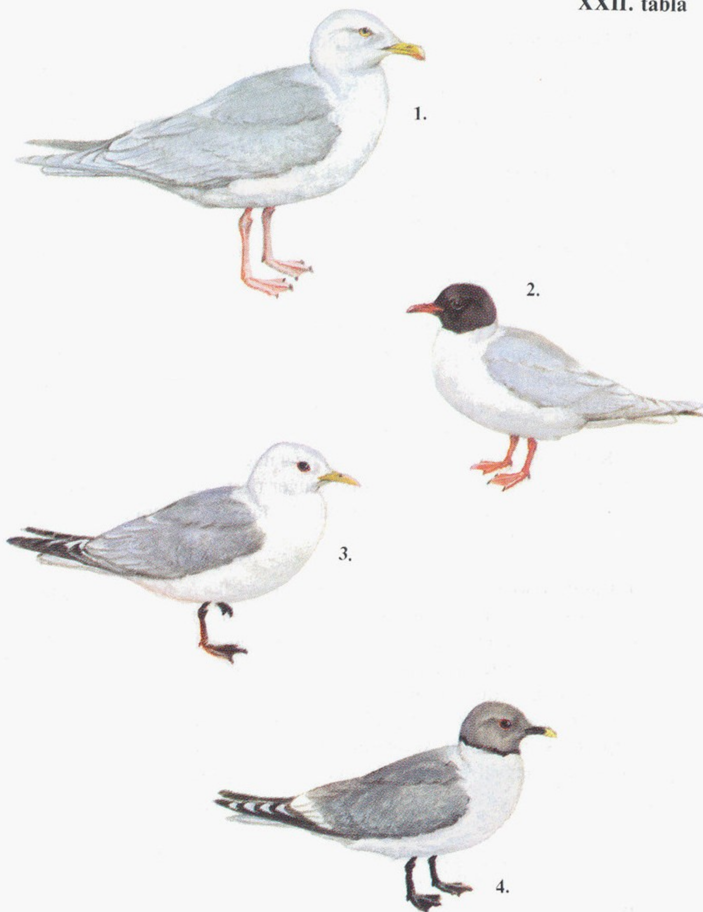

1. Sarki sirály (Larus glaucoides). Az előző fajhoz hasonlóan csaknem tiszta fehér, de csupán ezüstsirály nagyságú. Költési területe Grönland partjain és az azt övező szigeteken van. Magyarországon 1934-ben mutatkozott, Balatonszemesnél. Védett.

2. Kis sirály (Larus minutus). A közismert dankasirálynál jóval kisebb. Az öregek a fekete fej és a sötét szárnyalj, a fiatalok a szárnyon áthúzódó fekete szalag alapján könnyen felismerhetők. Fészkelőhazája a Balti-tengertől keletre húzódik. Nálunk rendszeres átvonuló. Az alföldi szikes és halastavakon május-júniusban és szeptemberben vonul át. A Balatonon sokszor a jég beálltáig kitart néhányuk. 1985 augusztusában az Aggteleki Nemzeti Park egyik kis taván is megpihent egy példány. Védett.

3. Csüllő (Rissa tridactyla). Viharsirály nagyságú és színezetre is hasonló, de attól fekete szárnycsúcsa és fekete lába alapján elkülöníthető. Az északi tájak madara. Skandinávia sziklás tengerpartjain, az úgynevezett „madárhegyeken” több százezer párban költ. Főként a tengeren szerzi meg táplálékát, a kontinens belsejébe ritkán vetődik. Őszi vonuláson azonban halastavainkon főként fiatalok egyesével-kettesével előfordulhatnak. Védett.

4. Fecskesirály (Xema sabini). Az egyetlen sirály, amelynek farka villás végződésű. A Jeges-tenger mocsaras partvidékén és szigetein fészkel. Vonulásán túljut az Egyenlítőn. Dél-Amerika és Afrika hideg tengeráramlattal mosott nyugati partjainál telel. Vonuláskor inkább az óceán felett halad. Magyarországon mindössze egy esetben került kézre egy fiatal példány 1941-ben Káposztásmegyernél. Védett.

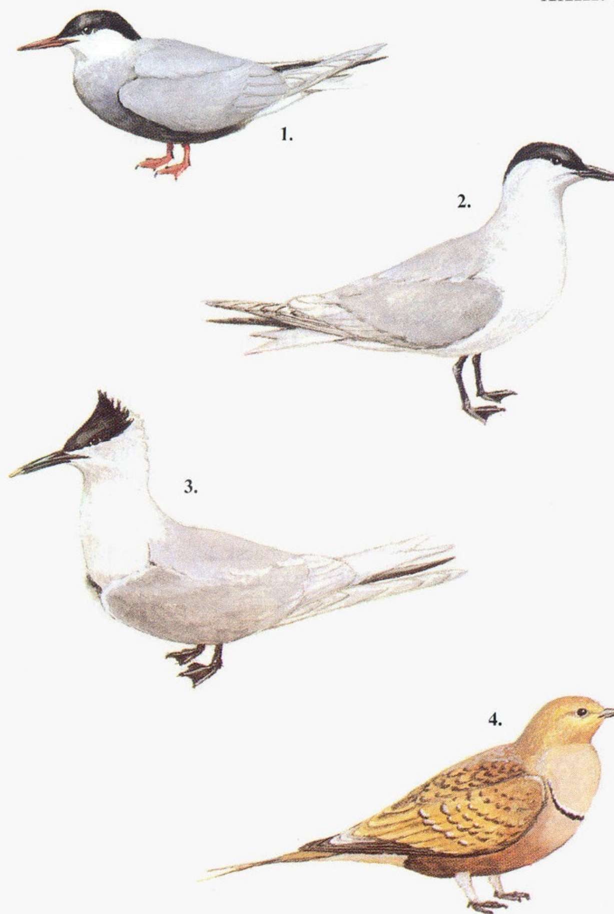
1. Fattyúszerkő (Chlidonias hybrida). Nagy elterjedésű faj, tőlünk keletre Kínáig költ. Az utóbbi évtizedekben hazai fészkelő állománya jelentősen megnövekedett. Legnépesebb telepei a Hortobágyi Nemzeti Parkban vannak, de megtalálhatók az Alpári-réten és a Péteri-tavon is. Fészkét a tündérrózsa vízfelszínen fekvő leveleire rakja. 3-4 tarka mintázatú tojását olykor későn, júliusban költi ki. Költési ideje 18 nap, a fiókák 21 nap múlva kapnak szárnyra. Tápláléka repülő vízirovarokból, főként szitakötőkből áll. Költöző madár, hozzánk április utolján érkezik, és szeptemberben vonul el afrikai téli szállására. Védett.

2. Kacagó csér (Gelochelidon nilotica). Míg az előző növekvő, ez egyre csökkenő számú faj. Egykor fészkelő madár volt hazánk területén, de napjainkra teljesen kipusztult, csupán nyári kóborlásán mutatkozik egy-egy példány szikes tavainkon. Védett.

3. Kenti csér (Sterna sandvicensis). Ez a nagy termetű csér kifejezetten tengerparti madár. Az Északi-tenger partvidékén költő állománya az utóbbi években megnövekedett, Magyarországra is elvetődik néha 1-1 példány. Védett.

4. Pusztaityúk (Pterocles exustus). Észak-Afrika és Ázsia sivatagjaiban és száraz sztyeppéin honos. Fészke köves félsivatagban, kiszáradt szántóföldön, ugarokon található. E madarak olykor száz kilométert is megtesznek naponta fészkelőhelyüktől, hogy vízhez jussanak. Egyedüli európai előkerülésével Magyarország dicsekedhet. 1863-ban lőtték ezt a példányt, amely a Közép-Ázsiából érkező talpastyúk-invázióval keveredhetett hozzánk. Táplálékát sivatagi növények magvai és rovarok alkotják. Védett.

XXIII. tábla

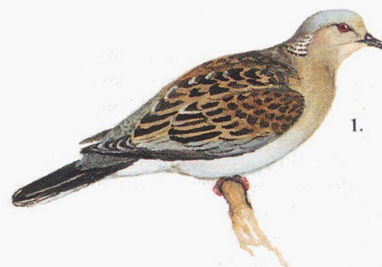

1. Keleti gerle (Streptopelia orientalis). A vadgerlénkhez hasonló tollruhát viselő, de nagyobb termetű galambfé1e. Kifejezetten költöző madár, a telet Dél-Ázsiában tölti. Nyugat-szibériai fészkelőterületeiről azonban egyes példányok nem déli, hanem nyugati irányba vándorolnak, főként késő ősszel. Hazánkban ez ideig egy alkalommal figyelték meg, balkáni gerlék között táplálkozott Szeged egyik külvárosi udvarán, 1985 decemberében. A kontinensünkön felbukkanó példányok elsősorban fiatalok, barnás márványzatú tollazatuk alapján különböztethetők meg a balkáni gerlétől, amelynél egyébként egy árnyalattal nagyobbak is.

2. Karvalybagoly (Surnia ulula). Ez a középtermetű, hosszú farkú bagoly az eurázsiai tajgaövezet madara, helyenként az erdős tundrába is felhatol. Nevét karvalyszerűen mintázott, „harántcsíkozott” alsótestéről kapta. Fészkelőhazájában a ligetes nyírfaerdőket és fenyveseket kedveli. Odvas fákban, főként elhagyott harkályodúkban költ. Kisemlősöket és gyakran madarakat zsákmányol. Magyarországon csupán néhány alkalommal figyelték meg, főként az őszi hónapokban. Védett.

3. Uráli bagoly (Strix uralensis). A macskabagolyhoz hasonló, de annál nagyobb testű és hosszabb farkú faj. Biztos megkülönböztető jegye alsótestének hosszanti csíkozása. Nálunk az Aggteleki Nemzeti Parkban, a Bükkben és a Zempléni hegységben költ.

4. Fehérhátú fakopáncs (Dendrocopos leucotos). Legritkább harkályunk. A két fehér vállfolt ennél a fajnál hiányzik, ehelyett a háta közepe fehér, erről kapta a nevét is. Elsősorban a bükkösök madara. Az odvas és korhadó fákban gazdag öreg erdőket kedveli. 1986-ban az Aggteleki Nemzeti Parkban is előkerült. Védett.

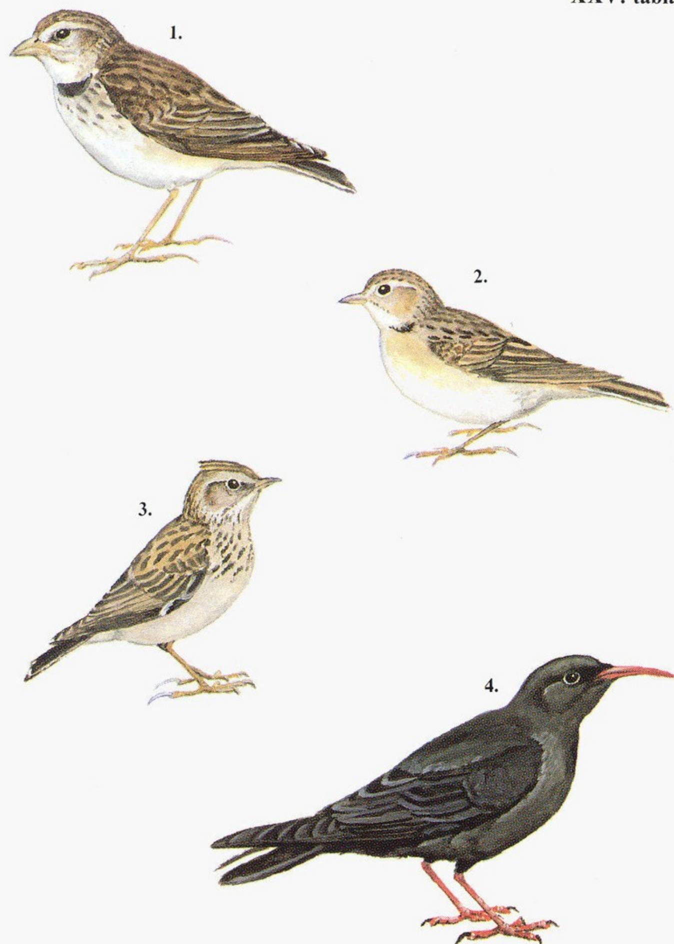
1. Kalandrapacsirta (Melanocorypha calandra). Nagy termetű, erős csőrű pacsirtafaj, begye két oldalán egy-egy jellegzetes fekete folttal. Hozzánk legközelebb eső fészkelőhelyei Dobrudzsában és a Balkán-félsziget déli felében vannak. A gyér növényzetű, köves, száraz sztyeppek madara. Énekét sajátos előadásban hallatja. Mintegy 80-100 méter magasra felemelkedik, s ott gyakran fél óra hosszat is szabályos köröket leírva énekel, majd hirtelen elnémul, és szárnyait bevonva, függőlegesen zuhan, s csak a föld felett l-2 méterrel kibontott szárnnyal siklik könnyedén a talajra, fészke közelében. Magyarországon elvétve fordul elő. Védett.

2. Szikipacsirta (Calandrella brachydactyla). Dél-Európában az előző fajjal azonos élőhelyen fordul elő. A Hortobágyon és más helyeken élő állomány a dél-európaitól elszigetelt populáció, bár vonuláson valószínű keverednek. A Hortobágyon fészkét rendszerint a szikes padka oldalába építi, s hogy a záporok idején a lezúduló víztől megvédje, kis gátat is kiképez fészke szabad oldala köré. Fokozottan védett.

3. Erdei pacsirta (Lullula arborea). Egyike a legszebb hangú énekes-madarainknak. Hegyvidékeinken a bokros legelőkön, karszt-bokorerdőkben telepszik meg, az Alföldön a cserjékkel, borókával gyéren benőtt homokbuckákat kedveli. Fészkét a talajra építi, évente két költése van. Védett.

4. Havasi varjú (Pyrrhocorax pyrrhocorax). Kékes fényű, fekete tollazat, hosszú, lefelé ívelt piros csőr és piros láb jellemzi. Hozzánk legközelebb az Alpokban költ, Magyarországon mint alkalmi téli vendég jelenik meg. Védett.

XXV. tábla

1. Havasi csóka (Pyrrhocorax graculus). Fekete tollazatú, sárga csőrű, piros lábú madár. Az Alpokban 2000 m felett mindenfelé gyakori, felkeresi a turisták által látogatott helyeket, néha hulladékeltakarító szerepet tölt be. Dallamos hangja messzire hangzik. Alkalmilag Magyarországra is elvetődhet hidegebb teleken. Védett.

2. Kormosfejű cinege (parus montanus). Közép-Európában a magas hegyifenyő-régió madara, azonban kivételesen alacsonyabb fekvésű területeken is megtelepszik. A hozzá nagyon hasonló barátcinegétől hangja, továbbá a szárnyán lévő fakó szürkés tükör különíti el. Az Alpok alján, Aggtelek környékén él, a Zemplénben rendszeres fészkelő. Télen más cinegefajokkal vegyes csapatokat alkotva járja az erdőt. Rovarokkal és pókokkal táplálkozik. Védett.

3. Hegyi fakusz (Certhia familiaris). Nálunk a magasabban fekvő erdőövek madara. A rövidkarmú fakusszal (Certhia brachydactyla) szemben a simább kérgű fákat részesíti előnyben, főként a bükköt és a lucfenyőt. Fészkét gyakran építi a fatörzs széltörés által keletkezett repedésébe vagy elváló kéreg mögé. Télen az alföldi erdőkben is találkozhatunk kóborló egyedeivel. Védett.

4. Hajnalmadár (Tichodroma muraria). Eurázsia mérsékelt övön húzódó magashegységeinek a madara, a Pireneusoktól a mongóliai Hangájig. Az árnyas sziklafalakat, sziklás szurdokokat kedveli. Fészke magasan a sziklafalon, valamely repedésben található. A hím és a tojó felváltva hordja a sziklafalon összeszedett rovartáplálékot a fiókáknak. Télen alacsonyabban fekvő tájakra húzódik. Magyarországon novemberben és februárban kerül legtöbbször szem elé, mészkő vagy dolomit sziklafalon, esetleg épületen. Védett.

1. Rőtfarkú rigó (Turdus naumanni). Hazája Szibéria keleti részein, a Bajkálon túli területeken van. Egyes példányok ritkán Európába is elvetődnek, így egy esetben nálunk is megkerült a múlt században. Védett.

2. Apácahantmadár (Oenanthe pleschanka). Fészkelőterülete Kelet-Európa és Ázsia sztyeppzónájának déli részén húzódik, Dobrudzsától Mongóliáig. Alkalmilag Magyarországon is megjelenik. Ez ideig Budaörs környékéről származik a legtöbb megfigyelés. Rovarokból álló táplálékát a talajközelben szerzi. Leshelye rendszerint egy kiálló kövön vagy sziklasoron van. Védett.

3. Cserregő nádiposzáta (Acrocephalus scirpaceus). Nádasaink gyakori fészkelő madara. A nádasnak a ritkán vágott, odvasabb részeit kedveli. Viszonylag halk, cserregő éneke április közepétől hallható. Mély, csésze alakú fészkét néhány nádszálhoz erősíti, 80-120 cm-re a víz szintje fölött. Fészekalja 4-6 tojásból áll, a fiókákat a hím és a tojó felváltva eteti. Évente kétszer költ. Tápláléka a nádas rovarvilágából kerül ki. Augusztusban, szeptemberben vonul el afrikai téli szállására. Védett.

4. Rozsdás nádiposzáta (Acrocephalus agricola). Közép- és Belső-Ázsia nádas mocsarait és rizsföldjeit lakja. Hozzánk legközelebb a Fekete-tenger környékén élnek kisebb populációi. Költöző madár, Ázsia déli részein telel át. Eltévedt egyedek azonban Európa nyugati részeire is elvetődhetnek. 1978 nyarán a Kiskunságban fogták az első és egyetlen hazai példányt. Védett.

XXVII. tábla

1. Csíkosfejű nádiposzáta (Acrocephalus paludicola). Mocsárrétjeink ritka lakója, csupán a Hortobágyi Nemzeti Park területéről ismeretes rendszeres fészkelése. Nem a nádasban, hanem a nádast övező magas fűben, főként a hernyópázsit és az ecsetpázsit állományában költ. Fészkét a talajon avas fű közé építi. Fészekalja 4-6 tojásból áll, a kotlásban csak a tojó vesz részt. A fiókák 12 nap alatt kelnek ki, és további két hét múlva röpülnek. Költöző, a telet Afrikában tölti. Védett.

2. Kucsmás poszáta (Sylvia melanocephala). Mediterrán poszátafaj, a déli hegyoldalak örökzöld bokrosait, bokorerdőit lakja. Hozzánk nyári kóborlása során vetődhet. Ez ideig egy példány került elő, amelyet 1979-ben a Szentgyörgy-hegyen fogtak. Védett.

3. Havasi szürkebegy (Prunella collaris). A Kárpátok és az Alpok fahatár feletti sziklarégiójában él. Rendkívül bizalmas madár, a turisták néhány méterről szemlélhetik, amint a gyér fű között rovarok után kutat, vagy valamely sziklapárkányon pihen. Fészkét jól elrejti a sziklafal repedésébe vagy kövek alá. A mohából és szőrökből épített puha fészek belül még finomabb gyapjúszálakkal és tollal bélelt. 4-5 világoskék színű tojást rak, amelyeket csak a tojó költ. A fiókák 15 nap alatt kelnek ki. Magyarországon a Budai-hegység mészkő és dolomit szikláin vagy a Salgó váron kis számban rendszeres téli vendég. Védett.

4. Hosszúfarkú gébics (Lanius schach). A nagy őrgébicsnél egy árnyalattal nagyobb madár hazája India és Délkelet-Ázsia. Magyarországon egy esetben észlelték, 1978. április 21-én a kisalföldi Fehértó község mellett. Védett.

1. Szürke zsezse (Carduelis hornemanni). A zsezséhez nagyon hasonló, de világosabb színezetű és farkcsíkja is fehér. A zsezse csapataiban inváziós években olykor nálunk is megfigyelhető. Védett.

2. Rózsás pirók (Carpodacus roseus). Fészkelőterülete Szibériában a Jenyiszejtől keletre húzódik. Kínában és Japánban telel. Csak egyszer és éppen Magyarország területén észlelték Európában. A bizonyító példányt, egy tojót, 1850. december 4-én fogták a budapesti Isten-hegyen. A madár a Természettudományi Múzeum gyűjteményébe került, ahol 1956-ban a tűz martaléka lett. Védett.

3. Nagy pirók (Pinicola enucleator). Kontinensünkön a legnagyobb pintyféle, csaknem rigó nagyságú. A hímek rózsáspiros, a tojók zöldesbarna tollazatúak. Kettős szárnycsíkjuk feltűnő. Európa északi tájain a fenyves és vegyes erdőket lakja. Elterjedési területe körülöleli mind az észak-amerikai, mind az eurázsiai hideg mérsékelt övi erdőzónát. Télire alig hagyja el fészkelőhelyét, mindössze néhány száz kilométert húzódik délebbre. Magyarországról egy biztos adata ismeretes a Dunántúlról. Védett.

4. Fenyősármány (Emberiza leucocephala). Fészkelőterülete az Urál vonulatától keletre felöleli Szibéria tajgaövezetének nagy részét. A ligetes fenyves és nyíres erdőket kedveli. Tulajdonképpen a mi citromsármányunkat helyettesíti, az annak megfelelő életteret tölti be Szibériában. 1986. január l-jén a Zala megyei madarászok különös szerencsével jártak, amikor gyűrűzőtáboruknak először sikerült megfogni, ezzel Magyarországon is kimutatni ezt az ázsiai madárfajt, amely egyébként már számos európai országban megkerült.

XXIX. tábla

NÉVMUTATÓ

(A római számok a színes táblákat, az arab számok a képeket ismertető szövegoldalakat jelölik.)

HU ISSN 0324-3168

ISBN 963 11 6710 0

Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest
Felelős kiadó: Sziládi János igazgató
Dabasi Nyomda (90-1749), Budapest-Dabas, 1990
Felelős vezető: Bálint Csaba igazgató
Felelős szerkesztő: Karádi Ilona
Szakmailag ellenőrizte: Schmidt Egon
A szöveget gondozta: B. Hári Lenke
Képszerkesztő: Árva Ilona
Műszaki szerkesztő: Deák Ferencné
Terjedelem: 2,76 (A/5) ív, IF 6493